УДК 336.225:004.8

Вплив цифрових технологій та штучного інтелекту на трансформацію податкового контролю в Україні

Михальченко Віта,
здобувачка вищої освіти спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна

Анотація: *Розглянуто еволюцію інструментів контролю: електронний кабінет, програмний реєстратор розрахункових операцій (ПРРО), система електронного адміністрування (СЕА ПДВ). Проаналізовано роль ШІ у ризик-орієнтованому підході, блокуванні накладних та виявленні схем ухилення. Виокремлено проблеми законодавчого регулювання, кібербезпеки та «цифрового розриву». Окреслено перспективи впровадження е-аудиту SAF-T UA та гармонізації з AI Act.*
Ключові слова: *податковий контроль, цифрові технології, штучний інтелект, Державна податкова служба України, Big Data.*

Цифровізація є одним із головних напрямів розвитку податкової системи України відповідно до Національної стратегії доходів до 2030 року. Впровадження електронного кабінету платника, програмних реєстраторів розрахункових операцій (ПРРО) та системи електронного адміністрування ПДВ стало основою для підвищення ефективності податкового контролю. На сучасному етапі особливого значення набуває використання технологій штучного інтелекту (ШІ) та аналізу великих даних (Big Data), які дають змогу автоматично виявляти ризики ухилення від сплати податків. Тому дослідження ефективності застосування ШІ у податковій сфері є актуальним для забезпечення фінансової безпеки держави.

Важливим кроком цифровізації стало впровадження електронного кабінету платника податків [1]. Він став основним інструментом для подання звітності та комунікації з податковими органами. Це значно спростило процес адміністрування податків і допомогло зменшити корупційні ризики.

Наступним важливим етапом стало запровадження програмних реєстраторів розрахункових операцій (ПРРО). Вони дозволили підприємцям використовувати замість дорогого касового обладнання звичайні гаджети. Це здешевило ведення бізнесу та водночас забезпечило Державній податковій службі доступ до даних про розрахунки у режимі реального часу, що ускладнило приховування доходів.

Паралельно розвивалася система електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ) [2]. Вона автоматизувала облік податкових зобов’язань і податкового кредиту, що значно зменшило можливості для формування фіктивного податкового кредиту. Наступним етапом цифрової трансформації стане впровадження стандарту електронного аудиту SAF-T UA у 2025–2027 роках.

Цей стандарт дозволить подавати бухгалтерські дані підприємств у єдиному форматі, придатному для автоматичного аналізу.

Якщо попередній етап цифровізації передбачав лише переведення паперових процесів в електронну форму, то використання штучного інтелекту та Big Data змінює сам підхід до податкового контролю. Понад 97% юридичних осіб подають звітність в електронному вигляді, а обсяг інформації, яку отримують податкові органи, вимірюється мільйонами документів [3]. Людина фізично не може опрацювати такі обсяги даних, тому застосування ШІ стало необхідним.

Одним із ключових напрямів використання ШІ є ризик-орієнтований підхід до контролю. Державна податкова служба застосовує автоматизовану систему управління ризиками (АСУР) [3], яка аналізує діяльність платників у режимі реального часу. Система визначає рівень ризику платника (зелений, жовтий або червоний) і формує аналітичне «досьє», на основі якого приймається рішення щодо необхідності перевірки. Алгоритми здатні виявляти аномалії у звітності та невідповідності між обсягами продажів і сумами сплачених податків.

Показовим прикладом застосування таких алгоритмів є блокування податкових накладних з ПДВ. Раніше цей механізм викликав багато скарг з боку бізнесу. Близько 20% платників стикалися з блокуванням накладних, проте з липня 2023 року було запроваджено механізм автоматичної реєстрації накладних після виключення платника з переліку ризикових [3]. Це свідчить про поступовий перехід від суб'єктивних рішень податківців до формалізованих алгоритмічних процедур.

Ще одним важливим напрямом є аналіз фінансових операцій за допомогою ШІ. Система СЕА ПДВ накопичує інформацію про ланцюги постачання товарів і послуг. Це дає змогу автоматично виявляти схеми створення фіктивного податкового кредиту [2]. У майбутньому, після впровадження стандарту електронного аудиту SAF-T UA, податкові органи отримають доступ до даних бухгалтерського обліку підприємств у єдиному форматі, що дозволить здійснювати автоматизований контроль без значного втручання людини.

Водночас впровадження штучного інтелекту в податкову систему супроводжується певними проблемами. По-перше, в Україні поки що немає спеціального законодавства, яке б регулювало використання ШІ. Основними документами залишаються Концепція розвитку штучного інтелекту (2020 р.) та «Дорожня карта» (2023 р.) [1]. Водночас у Європейському Союзі вже прийнято Акт про штучний інтелект (AI Act), який встановлює обмеження щодо використання технологій, що можуть порушувати права людини [4]. Тому для України важливим завданням є гармонізація законодавства з європейськими стандартами, особливо у сфері захисту персональних даних і контролю за алгоритмічними рішеннями.

По-друге, цифровізація потребує високого рівня кібербезпеки. Лише близько 40% організацій враховують питання кіберзахисту під час планування цифрових проєктів [5]. Для податкової системи, яка працює з великими

обсягами конфіденційної інформації це створює значні ризики. Крім того, впровадження електронного аудиту SAF-T UA вимагає значних інвестицій у розвиток IT-інфраструктури. Додатковими проблемами можуть бути технічні збої та нерівномірний доступ до інтернету в різних регіонах [5].

Ще однією проблемою є так званий «цифровий податковий розрив». Платники податків, які мають високий рівень цифрових навичок і сучасні технології, отримують переваги. Натомість інші, особливо жителі сільських територій або люди з низьким рівнем цифрової грамотності (59,6% у 2023 р.), можуть стикатися з додатковими труднощами [5].

Також існує ризик алгоритмічної дискримінації у разі використання неповних або некоректних даних для навчання систем штучного інтелекту [2].

Отже, цифрові технології та штучний інтелект суттєво трансформують податковий контроль в Україні. Використання електронних сервісів і автоматизованих систем дозволяє підвищити ефективність адміністрування податків та виявлення порушень. Водночас подальший розвиток цієї сфери потребує вдосконалення законодавства, посилення кібербезпеки та розвитку цифрової інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-р.
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.
3. У податковій почне працювати штучний інтелект: що зміниться і хто за це заплатить. Мінфін. 12.06.2023. URL: https://minfin.com.ua/ua/2023/06/12/107387990/.
4. Заборона неприйнятних практик використання штучного інтелекту в ЄС.13.02.2025.URL:https://www.deloitte.com/ua/uk/services/tax/perspectives/tax-and-legal-alert-2025-02-13.html.
5. Цифрові інструменти та технології в системі податкового адміністрування України: аналіз, класифікація та проблеми впровадження. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. 2025. URL: http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/2128.

Abstract: *The evolution of control tools is considered: electronic cabinet, software register of settlement operations (PRRO), electronic administration system (SEA VAT). The role of AI in a risk-based approach, blocking invoices and detecting evasion schemes is analyzed. The problems of legislative regulation, cybersecurity and the "digital divide" are highlighted. The prospects for the implementation of SAF-T UA e-audit and harmonization with the AI Act are outlined.*
Keywords: *tax control, digital technologies, artificial intelligence, State Tax Service of Ukraine, Big Data.*

Науковий керівник:
Бурковська А.В.,
канд. екон. наук, доцентка
кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Миколаївський національний аграрний університет